

ПРАКТИКА ВІЙСЬКОВОГО КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Стаття визначає причини, організаційні форми та практичні прояви військових форм колабораціонізму з німецьким окупаційним режимом на українських землях під час Другої світової війни. Проаналізовано особливості утворення, функціонування та розпуску військових формувань «Роланд» та «Нахтігаль», найвідоміших українських колабораційних військових формувань.

Ключові слова: колабораціонізм, батальйон, окупаційний режим, Друга світова війна, «Нахтігаль», «Роланд».

The article defines the reasons, organizational forms and practical manifestations of military forms of collaborationism with the German occupation regime on Ukrainian lands during the Second World War. The peculiarities of the formation, functioning and dissolution of the military formations "Roland" and "Nakhtigal", the most famous Ukrainian collaborative military formations, are analyzed.

Key words: collaborationism, battalion, occupation regime, World War II, "Nakhtigal", "Roland".

Для сучасного українського суспільства проблема та поняття колабораціонізму носить не лише теоретичний характер. В умовах російсько-української війни це явище неминуче розповсюдилося на окупованих територіях та вимагає переосмислення вже існуючих уявлень, теоретичних напрацювань та розвінчування міфів радянської та російської пропаганди.

Проблема колабораціонізму на окупованих українських територіях під час Другої світової війни неодноразово ставала предметом спеціалізованих наукових досліджень. Комплексний погляд на проблему та розробку базових понять здійснила В.Шайкан [6]. Безпосередньо військові форми колабораціонізму на українських землях досліджували В. Косик [3; 4], А. Боляновський [1], та ін.

Метою нашого дослідження є не лише характеристика військово-політичного колабораціонізму на українських землях часів німецького окупаційного режиму, а й переосмислення глибинної мотивації провідників українського національного руху, причин співпраці з німцями та практичного втілення діяльності українських воєнізованих формувань «Нахтігаль» та «Роланд».

Військовий колабораціонізм з німецьким окупаційним режимом у роки Другої світової війни мав місце не лише на українських землях. Це явище було характерним для багатьох країн Європи, які опинилися під владою окупантів, але український його варіант мав ряд особливих рис,

спричинених передусім особливостями історичного розвитку нашої держави та політичної обстановки напередодні війни.

Перша, і найголовніша, особливість українського військово-політичного колабораціонізму часів Другої світової війни спричинена тим, що українська нація на початок війни так і не спромоглася утворити власну державність. Наші землі знаходилися під владою сусідніх країн, які не зважали на національно-культурні прагнення українців у своїй внутрішній та зовнішній політиці. За таких обставин німецькі окупанти сприймалися з одного боку як визволителі, а з іншого – як можливі союзники у боротьбі за українську державність [7, с. 154].

Крім того, у науковій літературі часто зустрічається думка про те, що перехід на бік німців радянських військовополонених все ж таки мав досить специфічну мотивацію – загальновідомим є факт переслідувань тих, хто побував у німецькому полоні. Політичний тиск радянської влади на своїх громадян призвів до підвищеного рівня схильності до колаборації, при чому це стосується не лише пригноблених націй, таких як українці, а й в цілому рівень довіри до влади був надто низьким. Свідчення цього є діяльність Російської визвольної армії генерала Власова, яка у 1945 році нараховувала у своєму складі близько 200 000 осіб [2].

Колаборація у військовій сфері була досить чисельною якщо говорити про кількість учасників – це були військові формування різних рівнів, поліцейські органи, охорона концтаборів, перекладачі, диверсанти та ін. Загалом на початку Другої світової війни близько 15 тис. українців перебували на службі вермахту [3, с. 114].

Безпосередньо в німецьких військах перебували на військовій службі колаборанти з числа української молоді та навіть підлітків. Зокрема такі підрозділи були зорганізовані у складі Люфтваффе та протиповітряних сил. Підготовку юнаків здійснювали на території Польщі у спеціальних підготовчих таборах. Більш того, такі підлітки мали офіційного наставника – відомого громадського діяча та педагога Т. Білостоцького [1, с. 62].

Також німці набирали дівчат-добровольців до воєнізованого формування «СС-юначки», керувала ними там українська журналістка О. Кузьмович.

Українські добровольці брали участь у багатьох військових операціях на території усїєї Європи, у Німеччині, Австрії, Франції та Нідерландах, вони позиціонували себе як «помічників» Вермахту, виконували найрізноманітніші функції – від відкритої участі у бойових діях до забезпечення зв'язку, розвідки, логістики і т.д.

Окрему категорію колаборантів складали колишні військовополонені та дезертири з Червоної армії, яких німці залучали до роботи в тилу, переважно вони добровільно вступали до лав так званої «допоміжної охорони» та виконували роботу водіїв, кухарів, санітарів, конюхів, саперів. За першої потреби їх озброювали. Самі німці називали таких колаборантів «хіві», а вирізняла їх з-поміж інших громадян пов'язка на руці з написом «Im Dienst der Deutschen Wehrmacht» («На службі німецького вермахту») [6,

с. 240]. За деякими підрахунками, чисельність «хіві» у німецькій піхоті у середньому складала 10%.

Характерною рисою німецької окупаційної політики було створення на захоплених територіях військових формувань національного характеру, такі частини були зорганізовані у більшості східних регіонів, та в Україні зокрема.

В. Шайкан характеризує українській військовий колабораціонізм наступним чином: «Особливістю української військової колаборації є також крайня безпринципність, ідейна розгубленість, аморфність та невизначеність тієї частини українського населення, яка погодилася на співпрацю з окупантами» [6, с. 249]. Це означає тільки те, що українські військові формування просто шукали спосіб досягнення своєї основної мети – відновлення незалежності України, та аж ніяк не були послідовниками ідеології нацизму.

Особливу увагу слід приділити таким українським колабораціоністським формуванням як «Нахтігаль» та «Роланд». Ці батальйони були створені у співпраці з нацистською Німеччиною ще до початку німецького нападу на Радянський Союз, склалися вони переважно з українців. Принциповою метою українських націоналістів було зорганізувати достойні збройні сили для виборювання незалежності України. Лідери ОУН вбачали у цій співпраці можливість здобути необхідний українським військовим формуванням вишкіл, досвід, знання та навички передової військової думки Європи. Також вони наполягали, щоб ці формування керувалися Організацією українських націоналістів та присягали на вірність Україні, а не Гітлеру чи Вермахту [5, с. 17]. Врешті, саме ці принципові позиції і стали причиною арештів керівного складу та учасників цих формувань вже у 1942 році.

На практиці діяльність цих формувань мала бути спрямована не лише на участь у бойових діях проти Червоної армії, це були підрозділи спеціального призначення, що мали забезпечити диверсійну діяльність у тилу ворога. Чисельно до складу цих формувань входило близько 700 українських добровольців, керував «Нахтігалем» з українського боку відомий діяч українського визвольного руху – Роман Шухевич.

У червні 1941 року «Нахтігаль» увійшов до Львова та захопив усі принципово стратегічні позиції у місті, серед них – радіостанцію, засобами якої було проголошено Акт відновлення Української державності [4, с. 92]. Фактично з цього часу й почалися переслідування та арешти представників ОУН та «Нахтігалю», адже гітлерівська Німеччина зовсім не планувала такого перебігу подій. «Нахтігаль» та «Роланд» були повністю ліквідовані наприкінці 1942 року, а їх учасники заарештовані та вивезені до концтаборів у Польщі. Ті військовики, яким вдалося втекти та уникнути арешту, подалися до лав Української повстанської армії та змушені були воювати на два боки у підпіллі.

Отже, військовий колабораціонізм українців з німецькими окупантами був спричинений відсутністю власної української державності

та пошуком шляхів досягнення своєї політичної мети. Але на жодному етапі війни Німеччина не планувала сприяти незалежності України, тому український національний рух розірвав відносини з Вермахтом, перейшов у підпілля та був змушений воювати на два фронти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боляновський А. Дивізія «Галичина». Історія. Львів, 2000. 528 с.
2. Дзьобак В. Порівняльна характеристика колаборації населення Росії й України в роки радянсько-німецької війни URL: <http://history.org.ua/JournALL/war/11/26.pdf>
3. Косик В. Про «Нахтігаль» та українські поліцейські батальйони 1941 – 1945. *Правда історії. Роки окупації України 1939 – 1944*. К.: Українська видавнича спілка. 2008. С. 99 – 116.
4. Косик В. Український батальйон «Нахтігаль». *Правда історії. Роки окупації України 1939 – 1944*. К.: Українська видавнича спілка. 2008. С. 90 – 99.
5. Меморандум Проводу Українських Націоналістів (ПУН) під проводом Андрія Мельника. 14 квітня 1941 року. *Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів*. Т. 1. Л.: Інститут українознавства ім.. І.Крип'якевича НАН України, 1997. С. 17 – 28.
6. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни. Кривий Ріг: Мінерал, 2005. 466 с.
7. Штефан В. Л. Колабораціонізм у роки Великої Вітчизняної війни 1941- 1945 рр. *Інтелігенція і влада*. 2010. Випуск 19. С.152-164.

Науковий керівник кандидатка історичних наук, доцентка Батенко Г.В.